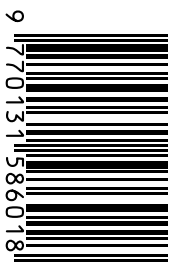

+16
lehekülge

EESTI LOODUS

Seks ja sigimine

Linnud saavad hakkama ka viljastamata
Armuelu meie rahvapärimuses
Sugupooled võivad erineda nagu siga ja kägu

ISSN 0131-5862 (trüki)
ISSN 2228-3692 (võrguväljaanne)

9 770131 586078

72. aastakäik Nr 12, detsember 2021

www.eestiloodus.ee

2 Aasta autori veerg: Andrei Miljutin**3 Sõnumid****12 EL küsib: vastavad Villu Soon ja Piret Lõhmus****14 Kuu looduses: Detsembrihämäruse varjus käib elu****16 Sigimine sunnib võtma ette rände****18 Millal on meie suurematel imetajatel pereloomisaeg?****20 Suurte lindude partneriprobleemid: liiga palju või liiga vähe**

Ülo Väli kinnitab, et ka kotkastel ja must-toonekurel on sigimisega suuri muresid, mida uurijatel on hea teada, ent linnud peavad partneri ikka ise leidma

24 Haruldane kalifornia kondor üllatab neitsissigimisega

Tambet Tõnissoo kommenteerib pikemalt San Diego loomaia uudist: neil on arenenud kondorid viljastamata munadest

28 Selgrootute keerulised elutsüklid

Toomas Esperk tutvustab pisikesi loomi, kelle kehaehitus ja eluviis muutuvad mitu korda elu jooksul lausa tundmatuseni

32 Nagu siga ja kägu. Soolised erinevused putukatel

Tiit Teder tõdeb, et samast liigist, et eri soost putukad võivad erineda nõnda palju, et nende suguluse reedab üksnes geenianalüüs

38 Seks ja sigimine rahvapärimeses Marju Kõivupuu meenutab Eesti rahvapärimesi, eriti pereplaneerimist: poisslapse saamiseks peab vanemate voodi olema peatsiga põhja suunas**42 Samblike paljunemise kavalused ja karid**

Tiina Randlane, Inga Jüriado ja Polina Degtjarenko vaatlevad mitmest organismist koosnevate samblike paljunemist: ainult seen levimisest ei piisa

48 Üheskoos suudavad loomaaiad hallata arvukat ja elujõulist**tehispopulatsiooni**

Inari Leiman tutvustab loomaaedade ühist paljundusprogrammi: tehisloomasid jääb ühe loomaia pingutustest väheseks

52 Tegutse teadlikult: Kuidas piirata oma lemmikloomade paljunemist?

Martin Tikk annab nõu loomapidajale, kes ei taha leida oma korterist ootamatult rohkesti signinud lemmikuid

56 Inimestel on suur missioonitunne, aga vaja on eestvedajaid. Evolutsioonibioloog Tuul Sepaga vestelnud Juhan Javois**62 Poster: Martin Vällik****64 Üks Eesti paigake: Ilmatsalu telliskivid: jõe põhjas ja Tartu linnas** Juhani Püttsepp viib lugeja Tartu lähikonda, kunagise tellisetehase maale – neist kividest on Tartus laotud rohkesti hooneid**66 Sada rida Eesti loodusest: Hirm on see, mis mehe araks teeb.** Tiit Leito**68 Abiks õpetajale: Elektronmikroskoopia lubab näha rakkude siseehituse pisiasju****74 Aasta puu: Kadakas kui minu ema hingepuu**

Nele Reimann jagab meenutusi oma suguvõsa kadakast: ka põõsast meenutav aasta puu võib aastakümneid olla sõber

78 Aasta puu: Uusi andmeid Eesti rekordkadakate kohta

Hendrik Relve on uuesti üle vaadanud meie kõige jämedamad ja kõrgemad kadakad

80 Kui palju on Eestis soid?

Eerik Leibak selgitab meie soode pindala arvestust ja muutusi: võime endiselt väita, et meie maismaast on 7–8 protsenti kaetud eri tüüpi soodega

84 Rähkmuld, 2021. aasta muld Raimo Kõlli kirjeldab lõppeva aasta mulla iseärasusi, ruumilist paiknemist Eestis ja paljut muudki huvipakkuvat**90 Mikroskoop****91 Ristsõna****92 Ajalugu, sünnipäevad****93 Registrid**

Foto: Urmas Tartes

Foto: Heiar Laasik

Foto: Märt Rahi, Eesti maailkoo

Foto: Tiit Leito

Loom pildil

Minu esimene kirjutis Eesti Looduses ilmus 1989. aastal [1]. See oli vaid kommentaar, kuid üks pilt oli väga eriline, seesama, mis on siin uuesti avaldatud. Foto on artiklist vanem, tehtud umbes 40 aastat tagasi. Pildil istuvad minu õlal Eesti mõlema rotliigi isendid: rändrott (paremal) ja kodurott (vasakul). Ebatavaline on selle juures see, et loomad ei kiirusta põgenema ega lähe omavahel tülli. See õnnesus osaliselt teatud nippe kasutades: loomad sattusid õue esimest korda elus ning olid suures segaduses, rändrott oli aga tegelikult lemmikloom. Samas kodurott oli siiski päritolult metsik näriline (kodurotte pole kunagi kodustatud), aga hästi eriline: ta ei kartnud inimesi. Hiljem olen kodus ja töö juures pidanud sadu kodurotte ja metsikuid rändrotte, kuid nii julget metsikut rottit ei ole kohanud.

Pildil olev kodurott kasvas üles Moskvas heas perekonnas. Tema peremees ja perenaine olid zooloogid. Oma rotile panid nad nimeks Lis, mis vene keeles tähendab isast rebast. Ta oligi isane rott, võibolla ka parasjagu kaval. Kaasas elav kingitus, sõitsin Moskvast Tallinna üleasustatud rongis kupee ülemisel naril. Öösel ärkasin selle peale, et keegi sibas mööda minu keha. See oli rott. Imekombel õnnesus ta kinni püüda ja puuri tagasi panna. Hirmuga mõtlesin selle peale, mis juhtunuks, kui rott sattunuks alumisel naril magava raseda naisterahva peale. Aga läks hästi.

Töötasin tol ajal Tallinna loomaaias, mis paiknes veel Lasnamäe nõlva all. Sinna asuski Lis elama. Loomake oli üllatavalt taltsas, see-tõttu võis ta vahepeal mööda vivariumiruumi vabalt ringi joosta. Mina omakorda sain jälgida ehtsa koduroti käitumist liigile loomuli-

Foto: Aleksandr Abrosimov

kus keskkonnas. Taltsa looma eelis on see, et inimese juuresolek ei muuda tema normaalset käitumist. Ei ole vaja hiilida ega varjukaamerat – sa võid uurida looma elu, elades temaga koos.

Lisi vaadata oli suur nauding. Kuna kodurotid on imelised akrobaadid, liikus ta ruumis kolmes dimensioonis ning kiiresti, kindlalt ja osavalt. Tema kõrval tundusid ka kõige sportlikumad rändrotid kohmakana. Julge kodurott andis mulle võimaluse uurida tema käitumist mitmesugustes situatsioonides, eeskätt tema suhteid rändrotiga.

Ühel suvisel päeval unustasin Lisi jalutuskäigu ajal akna lahti. Teiste loomade pärast ei olnudki seda vaja kinni panna. Kuid Lis liikus kolmes dimensioonis. Tundmatu avar maailm kutsus teda ja ta haihtus sooja rohelusse. Aken paiknes nii madalal, et rott ei oleks saanud viga, kuid nii kõrgel, et tagasi tulla oli võimatu. Meeleheitlikud otsingud ei andnud tulemust. Jäi vaid loota, et nii kiire ja osav loom ei langenud rändrottide või kiskjate ohvriks ning elas toidurikkas loomaaias mõnusat rotielu.

1. Miljutin, Andrei. 1989. Kas koduroti ja rändroti värrad? – Eesti Loodus 40 (3): 185–186.

*Andrei
Miljutin*

EESTI LOODUS

72. aastakäik Nr 12, detsember 2021

Toimetuse aadress:Baeri maja, Veski 4, 51005 Tartu
e-post eestiloodus@loodusajakiri.eePeatoimetaja **Toomas Kukk**
742 1143, toomas.kukk@loodusajakiri.eeToimetaja **Juhan Javois**
5661 0851, juhan.javois@loodusajakiri.eeToimetaja **Katre Palo**
521 8771, katre.palo@loodusajakiri.eeToimetaja **Piret Pappel**
piret.pappel@loodusajakiri.eeKeeletoimetaja **Monika Salo**
monika.salo@loodusajakiri.eeKüljendaja **Raul Kask**
raul@ww.ee**Väljaandja: MTÜ Loodusajakiri**Endla 3, Tallinn 10122, 610 4105
www.loodusajakiri.ee
www.facebook.com/eestiloodusTegevjuht, reklaam: **Riho Kinks**
508 6690, riho.kinks@loodusajakiri.eeTurundusjuht: **Mariliis Kesküla**
501 0119, mariliis@loodusajakiri.eeTellimine: www.tellimine.ee/loodusajakirjad
617 7717, tellimine@expresspost.eeAjakiri ilmub
keskkonnainvesteeringute keskuse toetuselKESKKONNAINVESTEERINGUTE
KESKUS

© MTÜ Loodusajakiri, Eesti Loodus®, 2021

Summaries of some articles can be found at
our web site www.eestiloodus.eeTrükitoode
4041 0820

PEFC sertifitseeritud

Käesolev toode on pärit säästvalt majandatud metsast ja kontrollitud allikatest

www.pefc.ee

Trükitud trükikojas Printall

